

TÜRK EĞİTİM DENETİM SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Historical Development of the Turkish Education Inspection System

Muhammet YILDIRIM¹

Öz

Türk eğitim sisteminde modern denetim anlayışı, Tanzimat Dönemi'nden itibaren gelişmeye başlamış ve toplumsal, siyasal, ekonomik değişimlerin etkisiyle sürekli dönüşüm geçirmiştir. Cumhuriyet öncesi ve sonrasında yapılan reformlar, denetim sistemini merkezîyetçi bir yapıda şekillendirmiştir. Alanyazında eğitim denetimi üzerine birçok çalışma bulunmasına rağmen tarihsel sürecin ayrıntılı ve bütüncül biçimde ele alındığı az sayıda araştırma vardır. Mevcut çalışmaların genellikle aynı kaynaklara dayandığı ve dönemler arasındaki nedensellik bağını zayıf olarak yansıttığı görülmektedir. Bu nedenlerle gerçekleştirilen çalışmada, Türk eğitim denetim sisteminin günümüze kadar olan tarihsel gelişimi nedensellik bağlamında ele alınmış ve 2011-2022 yılları arasında eğitim denetimi alanında gerçekleştirilen dönüşümlerin arka planındaki paradigma ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Denetim, Denetim Tarihi.

Abstract

The modern concept of supervision in the Turkish education system began to develop during the Tanzimat Period and has undergone continuous transformation under the influence of social, political, and economic changes. Reforms carried out before and after the Republic shaped the supervision system into a centralized structure. Although there are many studies on educational supervision in the literature, there are few studies that address the historical process in a detailed and comprehensive manner. It is observed that existing studies generally rely on the same sources and weakly reflect the causal link between periods. For these reasons, this study examines the historical development of the Turkish education supervision system up to the present day in the context of causality and attempts to reveal the underlying paradigm of the transformations in the field of education supervision between 2011 and 2022.

Keywords: Education, Inspection, Inspection Date.

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Millî Eğitim Bakanlığı, Osmaniye, muhammet4506@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3000-4243.

GİRİŞ

Türk eğitim sisteminde modern denetim anlayışı, Tanzimat Dönemi'nden itibaren şekillenmeye başlayan köklü bir tarihsel sürece dayanmaktadır. Eğitim denetimi, 19. yüzyıldan günümüze uzanan süreçte, toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerin etkisiyle çok sayıda yapısal dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümler sistemin biçimsel örgütlenmesini etkilemekle kalmamış aynı zamanda işlevini, rollerini ve algılanış biçimini de dönüştürmüştür. Cumhuriyet ve öncesi dönemde modernleşme ve batılılaşma doğrultusundaki reformlar, denetim sisteminin hem kurumsal temellerini oluşturmuş hem de sistemi merkeziyetçi bir yapılanma içinde şekillendirmiştir (Bursalıoğlu, 1994). Alanyazında, Türk eğitim denetim sistemi üzerine (Acar ve Peker, 2023; Buluç, 1997; Çelebi ve Asan, 2016; Çetin, 2020; Çelik, 2010; Doğan ve Çetin, 2019; Gülşen, 2021; Taşer, 2010; Turan, 2016; Şahin, 2022; Şimşek, 2018) birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Ancak incelenen bu çalışmalarda denetim sisteminin tarihsel arka planının ayrıntılı, tutarlı ve kapsamlı bir yaklaşımla ele almadıkları, Su 'nun (1974) "*Türk Eğitiminde Teftişin Yeri ve Önemi*" adlı kitabında ortaya koydukları dışında denetimin tarihsel süreci ile ilgili dışındaki bir bilgiye rastlanılmadığı görülmektedir. Son dönemde Şahin, Elçiçek ve Tösten (2013) ile Keklik (2023) tarafından yapılan sınırlı sayıdaki çalışmada, denetimin tarihsel sürecine dair kesitler birleştirilerek, sistemin bütüncül bir yaklaşımla açıklanmaya yönelik çabalara yer verildiği görülmektedir.

Eğitim denetiminin tarihsel sürecine ilişkin mevcut çalışmaların, genellikle benzer kaynaklara dayalı tekrarlar içermesi ve tarihsel dönemler arasındaki nedensellik bağının olmaması, denetimin tarihsel gelişimine ilişkin zayıf bir alanyazının oluşmasına sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Teorik düzeydeki eksikliklerin yanı sıra eğitim sisteminde uygulama bazlı reform ve iyileştirme girişimlerinde denetim alt sisteminin genellikle kısmi olarak yer verilmesi (Keklik, 2023) ve denetime ilişkin konuların yasal metinlerde sınırlı bir biçimde ele alınması (Taşer, 2010 Çelebi ve Asan, 2016; Su, 1974; Taymaz, 1997), bu alandaki tarihsel sürecin yeterince derinlemesine incelenmesini ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Eğitim denetiminin tarihsel sürecine ilişkin belirsizlikler, bu sürecin nasıl evrildiğinin anlaşılmasını güçleştirirken 2011-2022 yılları arasında gerçekleşen yapısal ve biçimsel değişiklikler ise denetim sürecini daha karmaşık hâle getirmiştir. Son dönemde yapılan reformlar, denetim sisteminin yalnızca yapısal çerçevesini (organizasyon şemasını) değil aynı zamanda felsefi temelini de (geleneksel "denetim" işlevinden "rehberlik" işlevine geçiş söylemi) köklü bir tartışmaya açmıştır. Söz konusu 12 yıllık (2011-2022) dönem, istikrarlı bir modelin yerleşmesinden ziyade, sık yapılan yasal düzenlemeler, unvan değişiklikleri (müfettiş, denetçi, maarif müfettişi, eğitim müfettişi) ve görev tanımlarındaki belirsizlikler ile karakterize olmuştur. Bahsi geçen 12 yıllık dönemin ardından, teftiş sistemi merkezi (Bakanlık Müfettişi) ve taşra (Eğitim Müfettişleri) olmak üzere iki başlı bir yapıya bölünmek suretiyle sonuçlanmıştır. Alanyazında, bu çalkantılı dönemi inceleyen çalışmalar (Acar ve Peker, 2023; Keklik, 2023; Şahin, 2022) mevcut olsa da 2011-2022 yılları arasındaki değişimlerin neden yapıldığı ve bir önceki modelin hangi spesifik sorunlarına çözüm olarak tasarlandığına dair açıklama sunan çalışmalar son derece sınırlıdır.

Mevcut araştırma, Türk eğitim denetim tarihinin genel seyrini Tanzimat'tan günümüze kronolojik bir düzlemde sunmanın ötesinde, özellikle 2011-2022 dönemini "*kritik bir vaka*" olarak derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Böylelikle günümüz teftiş sisteminin hangi tarihsel ve yapısal miras üzerine inşa edildiğinin daha net bir fotoğrafının çekilmesine, mevcut sorunların kökenlerinin (merkez-taşra ilişkileri, müfettişlerin rol karmaşası) daha iyi anlaşılmasına ve gelecekte yapılacak olası düzenlemeler için tarihsel bir perspektif sunmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Bu

amaçla gerçekleştirilen çalışmada, Türk eğitim denetim tarihi nedensellik temelinde incelenmiş ve 2011-2022 dönemindeki dönüşümlerin ardındaki paradigma ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede aşağıda yer alan araştırma problemine yanıt aranmıştır:

Türk eğitim denetimi, geçmişten günümüze kadar olan süreçte nasıl bir tarihsel gelişim göstermiştir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, kapsamı ve veri kaynakları, verilerin toplanması ve analizi ile araştırmanın etik boyutuna ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, Türkiye'de eğitim denetimi tarihinin Tanzimat döneminden günümüze kadar olan seyrini incelemeyi amaçlayan nitel araştırma desenine göre tasarlanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi (belgesel tarama) modeli kullanılmıştır. Belgesel tarama, "araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu model özellikle tarihsel süreçlerin, yasal düzenlemelerin ve mevcut literatürün analiz edildiği araştırmalar için uygundur. Çalışma, geniş bir tarihsel dönemi (Tanzimat'tan günümüze) yasal ve akademik belgeler üzerinden kronolojik olarak incelemesi bakımından aynı zamanda tarihsel araştırma (historical research) desenin özelliklerini de taşımaktadır (Karasar, 2012).

Çalışma Kapsamı

Araştırmanın çalışma kapsamı, Türk eğitim sistemindeki denetim (teftiş) uygulamalarının Tanzimat Fermanı (1839) ile başlayan kurumsallaşma sürecinden 2022 yılındaki yasal düzenlemelere kadar olan dönemini konu alan birincil ve ikincil kaynaklardan oluşmaktadır. Çalışma, bu geniş tarihsel dönemi ana hatlarıyla ortaya koymakla birlikte, özel olarak da 2010-2022 yılları arasındaki döneme odaklanmaktadır. Bu dönemin seçilmesinin temel nedeni, MEB teftiş sisteminin hem yapısal (merkezi/yerel) hem de kavramsal (rehberlik/denetim) açıdan en sık ve en köklü değişimleri bu 12 yıllık periyotta yaşamış olmasıdır (652 sayılı KHK, 2011 ve 2022 eğitim müfettiş yönetmelikleri).

Veri Kaynakları

Veri setini oluşturan dokümanlar, "açık kaynak" niteliğindedir ve iki kategoride toplanmıştır. Birincil kaynaklar olarak teftiş sistemini doğrudan düzenleyen, Resmî Gazete'de ve ilgili mevzuat bankalarında yayımlanmış tarihsel (örn. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi) ve güncel yasal metinler (Kanun, Kanun Hükmünde Kararname ve Yönetmelikler) kullanılmıştır. İkincil kaynaklar olarak da belirlenen dönemlerdeki teftiş sistemini analiz eden, değerlendiren veya tarihçesini konu alan akademik çalışmalar kullanılmıştır. Bu kaynaklara; Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Sistemi, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi, ULAKBİM TR Dizin ve Google Akademik veri tabanları üzerinden erişilmiştir.

Verilerin Analizi

Toplanan dokümanların analizinde nitel veri analizi teknikleri bütüncül olarak kullanılmıştır. Analiz süreci, araştırmanın çift odaklı (genel tarihçe ve özel dönem) yapısına uygun olarak iki aşamada yürütülmüştür. Tanzimat'tan 2010 yılına kadar olan döneme ait birincil ve ikincil kaynaklar, denetim sistemindeki tarihsel dönüm noktalarını (kuruluş, yapısal değişimler) belirlemek amacıyla kronolojik analize tabi tutulmuştur. Bu süreçte temel değişiklikler ve düzenlemeler aktarılmıştır.

Özetle verilerin yorumlanmasında, birincil kaynaklardaki (mevzuat) yasal değişimler ile ikincil kaynaklardaki (literatür) akademik yansımalar karşılaştırılarak dönemin bütüncül bir resmi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Etik Kurul İzni

Bu araştırma, anket, mülakat, görüşme veya gözlem gibi yöntemlerle "insan" katılımcılardan doğrudan veri toplamamaktadır. Araştırmanın tüm veri seti, YÖK Tez Merkezi, ULAKBİM TR Dizin, Resmî Gazete arşivi ve Google Akademik gibi kamuya açık (açık erişimli) veri tabanlarında bulunan tez, makale, kitap ve mevzuat metinlerinden oluşmaktadır. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi uyarınca, "kamuya açık arşiv kayıtlarının, dokümanların veya ikincil veri setlerinin" kullanılması nedeniyle etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda incelenen birincil ve ikincil kaynaklardan (ilgili mevzuat, akademik literatür ve tarihsel belgeler) elde edilen bulgular sunulmuştur. Bulgular, Türk eğitim teftiş sisteminin Tanzimat dönemindeki ilk kurumsallaşma çabalarından başlayarak günümüze (2022) kadar geçirdiği evrimi ortaya koymaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Denetim Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Modern Türk teftiş hizmetlerinin köklerinin 19. yüzyıla kadar uzandığı bilinmekle birlikte Türk eğitim sisteminde teftiş hizmetlerinin ne zaman başladığına ve bu hizmetleri yürüten kişilere verilen müfettiş, muin ve muhakkik gibi unvanların ne zaman kullanılmaya başlandığına ilişkin kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Buluç, 1997; Keklik, 2023). Yavuz' a (2017) göre 19. Yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde okul denildiğinde, mahalle mektepleri, medreseler yanında Topkapı Sarayı'nda bulunan ve amacı kurumlara devlet adamı yetiştirmek olan Enderun Mektebi ve Acemi Oğlanlar Mektepleri akla gelmektedir. Bu okulların tanzimat dönemine kadar modern anlamda teftiş edildiklerine dair veri bulunmamakla beraber mekteplerin modern anlamda sınıf düzeninin olmadığı, farklı yaş ve bilgi düzeyindeki öğrencilerin birlikte beraber eğitim aldıkları belirtilmektedir (Yavuz, 2017).

Modern teftiş ve okul anlayışının en azından tanzimat dönemine kadar Osmanlı' da yeterince gelişmediği söylenebilir. Türk eğitim denetim sisteminin ve denetimle ilgili sistemli ve modern uygulamaların temelinin, ilk olarak 1826 yılında Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin (bugünkü Vakıflar Genel Müdürlüğü) kurulmasıyla atılmıştır (Şahin, 2022). Evkaf-ı Hümayun Nezareti yalnızca vakıf mülklerini düzenlemekle kalmadığı eğitimin finans ve yönetim konularını da ele aldığından, 1857 yılında kurulacak olan Maarif Umumiye Nezaretine merkezi bir eğitim yönetimi ve denetimi modeli sunmuştur (Buluç, 1997; Gündüz, 2015; Taşer, 2010). 1838' de modernleşme, batılılaşma ve merkezîyetçilik anlayışının bir parçası olan Rüştiye Mekteplerinin (İnalçık, 1973) açılmasıyla birlikte bu okulların müfredatı, öğretmenleri ve yönetim süreçlerinin düzenli olarak denetlenmesine ilişkin denetim mekanizmalarının oluşturulması gündeme gelmiştir (Taymaz, 1997; Somel, 2001). 1838 yılında kurulan ve bayındırlık işlerinden eğitime kadar birçok kamu hizmetinin planlanması ve denetlenmesinden sorumlu danışma ve düzenleme meclisi Meclisi Umurı Nafianın (Akkuş, 2011; Şahin, 2015; Demir, 2015) 1839 yılında hazırladığı raporda, merkez ve taşra mekteplerindeki karmaşa ve usulsüzlüklerden kaynaklanan eğitimdeki aksaklıkların giderilmesi için bir tür kontrol mekanizmasının kurulması gerektiği önerilmiştir (Nurdoğan, 2009; Su, 1974; Şahin, 2015; Uyanık, 2006). Şimşek (2018) Meclisi Umûrî Nâfia Lahihası kapsamında öğretmenlerin niteliklerini tespit etmek amacıyla muinlerin görevlendirilmesinin başlandığını belirtmiştir. Muinlerin tam olarak ne

zaman görevlendirildiğine ilişkin alanyazında tam bir netlik olmasa da bu lahiha, Türk eğitim sisteminde denetim mekanizmasının gerekliliğinin tarihsel bir başlangıcı olarak görülebilir. Özellikle tanzimattan sonra İmparatorluğun reformlarının uygulanması ve sorunların merkeze raporlanması amacıyla idari, mali, eğitim, bayındırlık ve güvenlik gibi birçok alanda denetim elemanına ihtiyaç duyulmuştur. Eğitim işlerini düzenlemek üzere kurulan Meclis-i Maârif-i Umûmiyenin 1846 yılında aldığı karar üzerine, Evkâf Nezareti'nin yönetiminde bulunan okullar, 1847 yılında kurulan Mekâtib-i Umûmiye Nezaretine bağlanmıştır (Özalp ve Ataüenal, 1977; Somel, 2001). 1847 tarihinde yayımlanan "*Sıbyan Mekatibi Hocaları Efendilere İta Olunacak Talimat*" ile hocalara yol göstermek üzere muinler görevlendirilmiştir (Taşer, 2010). *Söz konusu talimat* ile muinlere, öğretmenlere yönelik rehberlik ağırlıklı bir görev çerçevesi çizilmiştir (Akyüz, 1999; Arabacı, 1999; Keklik, 2023). Dolayısıyla II. Mahmut Dönemi'nde eğitime ilişkin yapılan reformlar ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kurulmasıyla ortaya çıkan modern teftiş, Meclis-i Umur-ı Nafia ve Mekâtib-i Umûmiye Nezareti gibi kurumsal gelişmelerle birlikte merkezi bir denetim mekanizması içerisinde yapılandırılmıştır.

1862 yılına gelindiğinde rüştiye ve sıbyan okullarına rehberlik ve denetim yapmak üzere görevlendirilen muinler için ilk defa müfettişlik ünvanı kullanılmıştır (MEB, 2022). İdari yapının modernleştirilmesi ve merkezileştirilmesi adına 1864 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi (Şahin, 2015) ile vilayet, sancak, köy ve kaza olarak idari birimler yeniden düzenlenmiş (Karsandık, 2011) ve bu düzenleme merkezin özellikle taşrada bulunan okulları denetlemesini kolaylaştırmıştır (Akşin, 1994). 1847 yılında kurulan ve eğitim işlerini düzenleyen Mekâtib-i Umûmiye Nezâreti 1857'de Maarif Nezareti'nin kurulmasıyla birlikte (Erdoğan, 1996) eğitimle ilgili işleri devretmiş ve kendi faaliyetini sonlandırmıştır (Özalp ve Ataüenal, 1977). Tanzimat döneminde eğitime yönelik yapılan iyileştirme ve geliştirme çalışmalarının başkent ile sınırlı kalması ve taşrada istenilen etkiyi sağlamaması üzerine 1869 senesinde hazırlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile eğitime ilişkin ilk kapsamlı hukuki düzenleme yayımlanmıştır (Çağır ve Türk, 2017). Osmanlı eğitim sistemindeki modern teftiş hakkında en önemli belgelerinden biri olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Keklik, 2023) ile taşrada kurulan vilayet maarif meclisleri sayesinde merkez tarafından belirlenen eğitim politikaları taşrada hayata geçirilmeye çalışılmıştır (Çelebi ve Asan, 2016; Erdem, 2009; Kodaman, 1991; Taşer 2010). 1869 yılında kabul edilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ilişkilendirilen ve iki ana bölgeyi kapsayan idari birimler olarak organize edilen Anadolu ve Rumeli Mekâtib-i Rüşdiyye-Sıbyaniye Müfettişlikleri (Kodaman, 1991) bu nizamname doğrultusunda 1870 yılında kurulmuştur (Doğan ve Çetin, 2019). 1870 yılında resmen faaliyete başlayan Anadolu ve Rumeli Mekâtib-i Rüşdiyye-Sıbyaniye Müfettişliklerine atanmış olan müfettişlerden Maarif Umumiye Nizamname hükümleri doğrultusunda denetim ve raporlama çalışma çalışmaları Maarif Nezaretince istenmiştir (Doğan ve Çetin, 2019). Yine aynı yıl Osmanlı eğitim sisteminin merkezileştirilmesi ve modernleştirilmesi çabaları doğrultusunda Meclis-i Kebir-i Maârif (Büyük Maarif Meclisi) kurulmuştur (Doğan ve Çetin, 2019; Keklik, 2023). Eğitim politikalarını belirleyen, okulların işleyişini düzenleyen ve eğitimle ilgili genel ilkeleri oluşturan bu meclis, Maârif Nâzırı'nın başkanlığında *ilmî* ve *idarî* olmak üzere iki daireye ayrılmıştır (Eğitim Teşkilatı, 2025). Meclis-i Kebir-i Maarif bünyesinde, Rumeli Yakası Mekatib-i Rüşdiyye ve Sıbyaniyye Müfettişliği ve Anadolu Yakası Mekatib-i Rüşdiyye ve Sıbyaniyye adli iki teftiş memuriyeti kurulmuş (Erdoğan, 1996) ve Anadolu ile Rumeli sıbyan ve rüştiye okullarına müfettişler atanmıştır (Gençoğlu, 2012; Nurdoğan, 2009). Taşra teşkilatı eğitim örgütünün genel çerçevesi, her vilayette maarif müdürlerinin başkanlığında iki yardımcı, dört müfettiş, bir muhasebeci ve bir sandık sorumlusu olmak üzere bir heyet oluşturacak şekilde düzenlenmiştir (Kodaman ve Saydam, 1992). Maarif-i Umumiye Nizamnamesine göre İstanbul'daki Meclis-i Kebir-i Maarif'in birer

icrai şubesi olarak vilayetlerde maarif meclislerinin kurulacağı belirtilse de (Erdoğan, 1996; Su, 1974) maarif meclisleri hemen kurulamamış, maârif müdürlerinin ve müfettişlerin ataması geciktirilmiştir (Gençoğlu, 2012; Nurdoğan, 2009). Ancak Meclis-i Kebir-i Maârif'in teşkili sonrasında Osmanlı eğitim sisteminde denetim ve teftiş müessesesinin ana hatlarıyla oluştuğu söylenebilir. Artık bu tarihten sonra ince işçilikle uğraşmış ve daha profesyonel denetim ve planlama yoluna girilmiştir (Tümer Erdem, 2009).

1879 yılına gelindiğinde, Maarif Nezareti, ihtisas hizmetlerine göre Mekâtib-i Aliyye Dairesi, Mekâtib-i Rüşdiyye Dairesi, Mekâtib-i Sıbyaniyye, Dairesi Telif ve Tercüme Dairesi, Matbaalar Dairesi olacak şekilde beş daireye bölünmüş ve her bir dairenin başına Meclis-i Maarif üyelerinden biri getirilerek modern bir yapıya dönüştürülmeye çalışılmıştır (Erdoğan, 1996). Bu dönemde merkezde Maarif Nezaretinin bir alt birimi olan üç Mekâtib-i Umumiye Müfettişliği yapısına ek olarak, 1882 tarihinde kütüphaneler, daha sonra da müzeler müfettişliklerinin eklendiği belirtilmektedir (Gençoğlu, 2012; Keklik, 2023; Teftiş Kurulu, 1977: 2 Aktaran Taşdemir, 2016; Şahin, Elçiçek ve Tösten, 2013). 1886 tarihli devlet salnamesinde Müfettişler, Mekâtib-i Aliye, Rüşdiyye ve Sıbyaniye daireleri altında görev yapıyordu (Şahin, 2022). 1889 yılına gelindiğinde müfettişlikler Memûrin-i Teftişîye adı altında bağımsız bir birim olarak örgütlenerek öğrenim dairelerinden ayrı bir yapıya kavuşturulmuş ve Maarif Nezareti bünyesindeki müfettiş sayısı yediye yükseltilmiştir (Şahin, Elçiçek ve Tösten, 2013). 1889 tarihli salnameye göre, ibtidâî (ilkokul), rüşdî (ortaokul) ve idâdî (lise) seviyelerinin müfettişlikleri ile Mekâtib-i Gayrimüslime ve Ecnebiye Müfettişliği ile Mekâtib-i Âliye (yüksekokullar) ve Husûsiye (özel okullar) müfettişlikleri “Memûrin-i Teftişîye” başlığı altında örgütlenmiş görünmektedir (Erdem, 2009; Nurdoğan, 2009). Ancak Gündüz'ün (2015) değerlendirmesine göre bu dönemde Mekâtib-i Gayrimüslime ve Ecnebiye ile Mekâtib-i Âliye ve Husûsiye Müfettişlikleri Memûrin-i Teftişîye'ye bağlanmamış, bağımsız müfettişlikler olarak varlıklarını sürdürmüştür.

1894 tarihine gelindiğinde vilayet merkezlerine maarif müfettişleri görevlendirilmeye başlanmıştır (Su, 1974). 1908' de ilan edilen ikinci meşrutiyet ile beraber artan merkezîyetçilik görüşü ile teftiş konusu yeniden ele alınmış ve belli bir düzene sokulmaya çalışılmıştır (Keklik, 2023). Bununla birlikte bu dönemde ayrıntılı bir teftiş mevzuatının oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir. 1909 tarihli “*Maarif-i Umumiye Nezareti Merkez Teşkilatı Layihası'na*” göre, Maarif Nezareti'nin merkez teşkilatını oluşturan daireler arasında bir genel müfettiş, yeterli sayıda kütüphane, sağlık ve okul müfettişleri bulunması gerektiği belirtilmiş ve bunların yapacakları görevler belirlenmiştir (Ayas,1948'den Aktaran Keklik, 2023). 1910 yılında çıkarılan "*Mekâtib-i İptidaiye Müfettişlerinin Vazifelerine Müteallik Talimat*" adlı yönetmelikle ilk defa ilköğretim müfettişlerinin görev ve yetkileri belirlenmiştir (Aydın, 1986). Cumhuriyet öncesi dönemde çıkarılan talimatname ve nizamnamelerde müfettişlerin seçimi ve yetiştirilmesi konusunda açıkça belirtilmediği, merkezi gücü sağlamak adına imparatorlukça yalnızca atama yoluyla müfettiş görevlendirmelerinin yapıldığı anlaşılmaktadır (Yıldırım, 2006). Alanyazında bu konuda Su (1974), Cumhuriyet öncesi dönemdeki müfettişlerin, yüksek veya orta dereceli okullarda öğretmenlik yapmış olanlar arasından seçtiklerini belirtmektedir.

1911' de çıkarılan *Maarif-i Umumiye Nezareti Merkez Teşkilatı Hakkında Nizamname*' den anlaşılabacağı üzere Maarif-i Umumiye Nezareti'nin merkez teşkilatı içinde idari ve teftiş görevlerini yürüten kısımlar bulunmaktaydı. Doğrudan merkeze bağlı Tedrisat-ı İbtidaiye'nin şubelerinden biri olan teftiş şubesinde Maarif Nazırına doğrudan doğruya bağlı on iki maarif müfettiş-i umumisi bulunmaktadır (Acar ve Peker, 2023; Erdoğan, 1996; Eskibağ, 2014; Keklik, 2023; Su, 1974; Şahin,

Elçiçek ve Tösten, 2013). 1914 yılında çıkarılan "*Vilayet Maarif Müfettişlerinin Vazifesine Dair Talimatname*" adlı yönetmelikle teftiş, soruşturma raporları düzenleme, evrak ve defterlerin tanzimi gibi çalışmalar esaslara bağlanmıştır (Cengiz, 1992; Su, 1974). Görüldüğü üzere Tanzimat dönemiyle başlayan ve imparatorluğun son dönemlerine kadar yapılan çeşitli düzenlemelerle merkezi devlet anlayışını güçlendirecek merkezi bir teftişin kurulması amaçlanmıştır.

Cumhuriyet Döneminde Denetim Sisteminin Tarihsel Gelişimi

1923' ten günümüze kadar olan müfettişlik mesleğinin 1923-1946 1946-1980 1980-2000 dönemi ve 2000' den sonraki dönemler olarak incelenmesi durumunda mesleğin gelişim ve dönüşümlerinin daha net anlaşılabilmesi söylenebilir. İlk olarak 1923 ile 1946 yılları arasındaki yaşanan gelişmelere bakıldığında; 1923 yılında yayımlanan "*Maarif Müfettişleri Talimatnamesi*" kapsamında müfettişlerin eğitim öğretime ilişkin konuları denetlemek görevli oldukları ve doğrudan bakan bağlı olan örgütsel yapısı ile bir müdür ve on müfettişten oluşan teftiş biriminden söz edilmektedir (Yıldırım, 2006). 1924 yılında Tevhidi Tedrisat kanunu ile eğitim kurumlarının tamamı Maarif Vekaletini bağlanmasıyla yeni yapıya uygun olarak düzenlenen teftiş sistemindeki müfettişlerin görev ve yetkileri 1925 yılında Konya' da yapılan "Maarif Umumi Müfettişleri" toplantısında detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Toplantıda hazırlanan Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan *Maarif Müfettişleri Umumiyelerinin Hukuk, Selahiyet ve Vazifelerine Dair Talimatname* ile müfettişlerin maarif vekili adına kanun, tüzük ve yönetmeliklere uygun olarak kurumları denetleyecekleri belirtilerek denetleme yetkileri genişletilmiştir (Taymaz, 1985). Tevhidi Tedrisat Kanununun bir sonucu olarak merkezin kontrolünde taşradaki eğitim faaliyetlerinin sürdürülüp izlenmesi adına 1926 yılındaki 789 sayılı "*Maarif Teşkilatı Kanunu*" ile Maarif Eminlikleri kurulmuştur (Acar ve Peker, 2023; Gülşen, 2021). Bölgesel bir teşkilatlanma şekli içeren maarif eminlikleri her bölgede bir maarif emini, ilde maarif müdürü ve memuru şeklinde örgütlenmiştir (Şentürk, 2013). Ülkemizde bölgesel düzeyde uygulanan ilk sistem olan Maarif Eminlikleri (Bozan, 2003) ile birlikte yerel ve merkezde teftiş görevlerini yürütmek amacıyla merkez ve mülhika müfettişleri olmak üzere iki farklı şekilde teftiş hizmetleri yapılandırılmıştır (Başaran ve Bozkurt, 2003; Deniz, 2016; Kasapçopur, 2007). 1927 yılının başında maarif emirliklerine bağlı mülhika müfettişlerinin ataması yapılmıştır. (Aktaran Gülşen, 2021; MEB, 2016). 1927 yılına dek sistematik yetiştirme programı olmadan doğrudan atama yoluyla müfettişlik kadrolarında görevlendirilen kişiler (Yıldırım, 2006) hakkında ilk defa 1927 yılında yayımlanan "*İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesi*" atama ve yetiştirilmeye ilişkin kural ve şartlar getirilmiştir (Başar, 1993; Erdoğan,2009). Müfettişlerin sahip olması gereken kişisel ve mesleki özelliklerin belirlendiği 1929 tarihli "*İlk Tedrisat Müfettişleri Rehberinde*" müfettişlikte başarının sevgi, yetenek, teorik temelli bilgi ve hazırlıklı uygulamaya bağlı olduğu ifade edilmiştir (Ateş, 2014). Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan reformlar, eğitim denetimindeki idari yapıyı modernize etme ve merkezileşmeyi sağlayarak eğitimin tek bir homojen çatı altında yürütmeyi hedeflediği söylenebilir.

1931 yılında yayımlanan 1834 sayılı Kanunla maarif eminliklerinin kaldırılmasıyla beraber mülhika müfettişleri kadrolarının ortadan kalkması nedeniyle merkezde görevlerine devam ettikleri görülmektedir (MEB, 2025). 1933 yılında 2287 sayılı Kanunla Maarif Vekaleti yeniden yapılandırılırken Merkez müfettişliğinin kuruluş şekli, çalışma biçimi ve görevlerinin tüzükle belirleneceği belirtilmesine rağmen konuya ilişkin tüzük 1993 yılında yayımlanmıştır (MEB, 2025). Merkezde görevlendirilen müfettişlik uygulaması uzun bir süre devam ettikten sonra 1949 yılında alınan kararla merkez müfettişleri belirlenen bir takım teftiş bölgelerine gönderilmiştir. Uzun bir

aradan sonra yeniden geçilen teftiş bölgesi uygulamasına yaklaşık bir yıl süre sonra 1950 yılında son verilerek müfettişler İzmir, Ankara ve İstanbul Merkezlerinde toplanmıştır (Su, 1974). 1961 yılında 10705 sayılı resmi gazetede yayımlanan 222 sayılı kanunun 23. Maddesinde yer alan “İlköğretim kurumlarının rehberlik, teftiş ve soruşturma hizmetlerini yürütmek üzere ilköğretim müfettişleri görevlendirilir” hükmünün uygulanması amacıyla 1962 yılında yürürlüğe giren “İlköğretim Müfettişleri Yönetmeliğinde” ilköğretim müfettişlerinin görev ve sorumluluklarını detaylı bir şekilde tanımlanmıştır (Şahin, Elçiçek ve Tösten, 2013). 1967 yılında yürürlüğe konulan Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliği ile Teftiş Kurulu, Bakanlığa bağlı veya Bakanlığın denetimi altındaki tüm kurum ve kuruluşların denetim, soruşturma ve rehberlik hizmetlerini yürütmekle sorumlu tutulmuştur (Aktaran Ekinci, Öter ve Akın 2013; Yalçınkaya, 2003, 76). Uzun bir süre yürürlükte kalan 1967 Eğitim Müfettişleri Yönetmeliği teftiş kurulunun doğrudan görevlerinin yanı sıra teftiş kurulundaki müfettişlerin yükümlülüklerine, teftiş hizmetlerinin uygulama ve başlıca çeşitlerine değinilmiştir (Şahin, Elçiçek ve Tösten, 2013). 1992 yılında yayımlanan 3797 sayılı kanunla Bakanlığın danışma ve denetim birimleri arasında yer alan Teftiş Kurulu Başkanlığı, Bakanlığın her türlü iş ve işlemleri hakkında soruşturma, inceleme ve denetim çalışmalarını yürütmek ve Bakanlığın faaliyetlerinin mevzuata, plana ve programa uygun çalışmasını sağlayarak amaçlarına ulaşması konusunda yardımcı olmak için gerekli teklifleri hazırlamak ve Bakana sunmakla görevlendirilmiştir (Resmî Gazete, 1992, Kanun No: 3797).

2011 yılında çıkarılan 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Teftiş Kurulu Başkanlığının adı değiştirilerek Rehberlik ve Denetim Başkanlığı olarak yeniden düzenlenmiştir (Resmî Gazete, 2011, Kanun Hükmünde Kararname No: 652). Bu değişiklikte birlikte, müfettişlerin denetçi unvanı alabilmelerinin ve başdenetçi, denetçi ve denetçi yardımcısı gibi kadrolarda görev yapabilmelerinin yolu açılmıştır (MEB, 2022). Ancak çok kısa bir süre sonra 2014 yılında çıkarılan 6528 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde yapılan değişiklikler sonucunda, eğitim başdenetçisi ve denetçi unvanları kaldırılmış, bu unvanlar Maarif Müfettişliği çatısı altında birleştirilmiştir. Bununla birlikte merkezde görev yapan millî eğitim denetçileri, il milli eğitim müdürlükleri bünyesinde oluşturulan maarif müfettişleri başkanlıklarına atanmıştır (Resmî Gazete, 2014, Kanun No: 6528). 2016 yılına gelindiğinde Rehberlik ve Denetim Başkanlığı, 6764 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile tamamen kaldırılmış ve 1967 yılından itibaren kullanılan “Teftiş Kurulu Başkanlığı” ismine geri dönlmüştür. Bu düzenleme kapsamında, illerde görev yapan müfettişler ile müfettişlikle doğrudan ilişkili olmayan bazı görevlilerden bir kısmı mülakat yoluyla Bakanlık maarif müfettişi olarak atanmıştır (Resmî Gazete, 2016, Kanun No: 6764). 2017 yılında yayımlanan Millî Eğitim Teftiş Kurulu Yönetmeliği ile başkan yardımcılarını yerine daire başkanlıkları yapısı korunmuş; 2011’de başdenetçiliğe dönüştürülen ve 2014’te tamamen kaldırılan Baş Müfettişlik unvanı ise yeniden uygulamaya konulmuştur (Resmî Gazete, 2017). 2021 yılında yayımlanan 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile örgün ve yaygın eğitim kurumlarının denetimi ve yönetmelikte belirtilen diğer görevleri yürütmek üzere, il milli eğitim müdürlükleri bünyesinde eğitim müfettişi ve eğitim müfettiş yardımcısının görevlendirilebileceği belirtilmiştir. Bu düzenlemeyle, il milli eğitim müdürlüklerinde görev yapan “maarif müfettişlerinin” unvanı “eğitim müfettişi” olarak; merkezdeki “Bakanlık maarif müfettişi” unvanı ise “Bakanlık müfettişi” olarak değiştirilmiştir (Resmî Gazete, 2021). Günümüzde Türk eğitim denetim sistemi, merkezde Bakanlık Müfettişleri, taşrada Eğitim Müfettişleri olarak adlandırılan çift başlı bir yapı ile denetim hizmetlerini yürütmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Türk eğitim teftiş sisteminin Tanzimat'tan bu yana sürekli bir değişim dinamiği içinde olduğunu görülmele birlikte 2011-2022 yılları arasındaki 12 yıllık dönemin, Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan yapısal dönüşümlerden hem frekans (sıklık) hem de radikallik açısından biçimde ayrıştığı söylenebilir. 2011 (652 KHK), 2014 (6528), 2016 (6764) ve 2021 (1 Nolu CBK) yıllarında yapılan köklü yasal düzenlemeler, sistemin "istikrarlı" bir modele kavuşmasını zorlaştırdığı söylenebilir. Özellikle belirtilen dönemde teftiş sisteminin sürekli bir "yap-boz" döngüsüne girdiği görülmektedir. Bir düzenlemeyle (2014) merkez ve taşra teşkilatının birleştirilmesi, kısa bir süre sonra başka bir düzenlemeyle (2016) tekrar ayrıştırılması ve bu süreçte personelin mülakat gibi yöntemlerle yeniden merkeze çekilmesi, kurumsal hafızanın zayıflamasına ve sistemin sürekli bir "geçiş dönemi" psikolojisi içinde kalmasına neden olmuştur. Yapılan reformların büyük ölçüde eğitim denetim sisteminin adı (Teftiş Kurulu, Rehberlik ve Denetim Başkanlığı) ile personelin unvanlarında (Denetçi, Başdenetçi, Maarif Müfettişi, Bakanlık Maarif Müfettişi, Eğitim Müfettişi, Bakanlık Müfettişi) yoğunlaşması, değişikliklerin 'biçimsel' (formal) düzeyde kaldığını göstermektedir. Söz konusu değişiklikler, müfettişlerin yürüttüğü faaliyetlerin niteliğinin dönüştürülmek istendiği uzmanlaşmaya dayalı bir yapıdan ziyade ağır bürokratik bir kültürü yeniden üreten örgütsel düzenlemeleri öne çıkarmaktadır.

Düzenlemelerin odağı, sistemin içeriğinin niteliğini (örn. denetimin okulların gelişimine katkısı, rehberlik uygulamalarının etkinliği) geliştirmek yerine ağırlıklı olarak yapısal değişiklikler üzerine yoğunlaşmıştır. 2011-2022 dönemi, denetim otoritesinin merkez (Bakanlık) ve taşra (İl Müdürlükleri) arasında sürekli gidip geldiği bir "yapısal salınım" süreci olarak yaşanmış olsa da bu istikrarsız durum günümüzde halen (2022 ve sonrası) "Bakanlık Müfettişi" (merkez) ve "Eğitim Müfettişi" (taşra) olarak devam eden çift başlı denetim yapısı şeklinde sürdürülmektedir.

Sonuç olarak, 2011-2022 dönemindeki teftiş sistemi reformlarının, belirli bir denetim felsefesi veya bilimsel bir modele dayanmaktan ziyade dönemin idari ve siyasi tercihleri doğrultusunda reaktif ve parçalı bir yapıda geliştiğini göstermektedir. Son dönemde hayata geçirilen reformların, sistemin işleyişine yön veren içeriksel ve nitel unsurları dönüştürmeye yönelik kapsamlı ve bütüncül düzenlemelerden ziyade daha çok usule ilişkin biçimsel değişikliklerle sınırlı kalmıştır. Bu yönüyle söz konusu düzenlemelerin normatif ve kavramsal derinlikten yoksun olduğu değerlendirilmektedir. Maarif Nazırı Nail Bey'in 1909'da verdiği aşağıdaki demeç, Türk eğitim denetim sistemine yönelik sorunların giderilmesinde başlanması gereken noktayı göstermesi bakımından kayda değerdir.

"...Mülkümüzde ciddi bir maarif teşkilatı henüz yapılabacaktır. Devr-i sabıktan kalan teşkilat, içinde levha bulunmayan köhne bir çerçeveye benzer; matluba hizmet edemez. Dikkat buyurulsun ki birçok yerlerde mektebin yalnız teşkilat ve tedrisatı değil, binası bile bir darü't-tedrise, bir melce i ilm ü İrfana benzemiyor. Diğer mahallerde ise o kadarı da yok. Yani hiç mekteb yok. İşe bidayeten başlamaya lüzum vardı. Başlıca buna hasr-ı meşagil eyledim.

Yazar Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: The article is single-authored.

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that no financial support was received for this work.

KAYNAKÇA

- Acar, S., & Peker, B. (2023). Türk milli eğitim sisteminde denetimin tarihsel sürecine bakış. *Conference Paper*. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Akşin, S. (1994). *Fransız ihtilalinin II. meşrutiyet öncesi Osmanlı Devleti üzerindeki etkileri üzerine bazı görüşler*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36479> (Erişim Tarihi: 02 Şubat 2025).
- Akyüz, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, M. (1986). *Çağdaş eğitim denetimi*. Ankara: İM. Araştırma Yayın Danışmanlık A.Ş.
- Başar, H. (1993). *Eğitim denetçisi*. (3. Baskı) Ankara: Pegem Yayınları.
- Başaran, A., & Bozkurt, E. (2003). *Türk milli eğitim teftiş sisteminde yapılanma sorunu*. Ankara: Tem-Sen Yayını.
- Bozan, M. (2003). *Merkeziyetçi yönetimden yerinden yönetime geçişte alternatif yaklaşımlar (Millî Eğitim Bakanlığı Örneği)*. (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Buluç, B. (1997). Türk eğitim sisteminde teftiş ve denetim alt sisteminin gelişim süreci. *Bilgi Çağında Eğitim Dergisi, Ekim, Kasım, Aralık*, 27-30.
- Bursalıoğlu, Z. (1994). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (25. Baskı). Pegem Akademi.
- Çağır, M., & Türk, İ. C. (2017). 1869 Maarif-i umumiye nizamnamesi ve türk eğitim tarihindeki yeri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 54-75.
- Çelebi, N., & Asan, H. T. (2016). Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitimde denetim anlayışı (1923-1946). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(27), 18-31.
- Çelik, E. H. (2010). *Avrupa birliği'ne üye ülkelerde ilköğretim okullarında uygulanan denetim alt sistemleri ile Türkiye'deki ilköğretim okullarında uygulanan denetim alt sistemlerinin karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetim Anabilim Dalı). İzmir
- Cengiz, H. (1992). *Eğitimde teftiş ve denetim*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Çetin, R. B. (2020). *Türk eğitim sisteminde denetim alt sisteminin analizi ve bir model önerisi* (Doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi Bilim Dalı). Malatya.
- Demir, Ş. (2015). Xix. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişim. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 0, sy, 13, 435-47.
- Deniz, M. (2016). Türk Millî Eğitiminde bir yerinden yönetim örneği: Maarif Eminlikleri. *The Journal Academic Social Science*, 4(22), 109-117.

- Doğan, A., & Çetin, S. (2019). Birinci Dünya Savaşı yıllarında Trablusşam maarifi üzerine bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(44), 406-428.
- Eğitim Teşkilatı. (2025). Marmara.edu.tr. <https://mimoza.marmara.edu.tr/~etemlevent/makaleler/01/20.htm>
- Ekinci, A., Öter, Ö. M., & Akın, M. A. (2013). Cumhuriyet sonrası eğitim sisteminde müfettiş seçme ve yetiştirme sistemi. *Millî Eğitim Dergisi*, 43(199), 106-125.
- Erdem, Y. T. (2009). Osmanlı eğitim sisteminde teftiş. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 26, 55-91.
- Erdoğan, İ. (2009). Eğitim öğretimde yeni yönelimler ve eğitim müfettişliği. eğitim denetimi i. uluslararası katılımlı ulusal eğitim denetimi sempozyumu. Ankara: *Tüm Eğitimciler Ve Eğitim Müfettişleri Sendikası Yayınları*, No:9, 22-23 Haziran, Tem-Sen, 26-28.
- Erdoğan, T. (1996). Maarif-i umumiyye nezareti teşkilatı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001902
- Eskibağ, A. İ. (2014). Öğretmenlerin denetim uygulamalarına dönük görüşlerinin mesleki doyum ve tutum açısından incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Gençoğlu, M. (2012). Erzurum vilâyeti maârif teftişleri (1910). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(16), 33-60.
- Gülşen, C. (2021). Türk eğitim sistemi teftiş uygulamalarında cumhuriyet dönemiyle yaşanan değişimler. *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 10(12), 31-36. <https://doi.org/10.51296/newera.111>
- Gündüz, M. (2015). Osmanlı son dönem eğitiminde merkezîleşme ve disiplin ekseninde sultanî modernizm. *Eğitime Bakış Dergisi*.
- İnalcık, H. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik dönemi*. Çantay Kitabevi.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi (24. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karsandık, Ö. (2011). Maârif Salnâmelerine göre Adana Sancağı'nda eğitim. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(4), 152-170. <https://doi.org/10.7596/taksad.v8i4.2312>
- Kasapçopur, A. (2007). *Avrupa birliği ülkelerinde eğitim denetimi*. Ankara: MEB Teftiş Kurulu Başkanlığı Yayını.
- Keklik, E. (2023). Son Dönem Osmanlı Eğitiminde Teftiş Hizmetleri ve Teftiş Mevzuatı. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 12, 1533-1549. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1332774>
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kodaman, B., & Saydam, A. (1992). *Tanzimat devri eğitim sistemi -150. Yılında tanzimat-*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- MEB (2022). *Türk Eğitim Sisteminde Teftişin Tarihsel Gelişimi*. <https://tkb.meb.gov.tr/www/turk-egitim-sisteminde-teftisin-tarihsel-gelisimi/icerik/9>
- MEB (2025). Türk eğitim sisteminde rehberlik ve denetimin tarihsel gelişimi. https://tkb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=9
- Nurdoğan, A. M. (2009). II. Abdülhamid döneminde Rumeli'de maarif teşkilatı. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 26, 193-220.
- Özalp, R., & Ataunal, A. (1977). *Türk Millî eğitim sisteminde düzenleme teşkilatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, A. (2022). Türk eğitim sisteminde denetimin tarihsel gelişimi ve denetimin okul yöneticileri ya da müfettişler tarafından yapılmasının güçlü ve zayıf yönleri. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(12), 38-48.

- Şahin, A. A. (2015). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar eğitim sistemi, yönetimi ve denetimi* (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı).
- Şahin, S., Elçiçek, Z., & Tösten, R. (2013). Türk eğitim sisteminde teftişin tarihsel gelişimi ve bu gelişim sürecindeki sorunlar. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(5), 1105-1126. <https://doi.org/10.9761/JASSS1336>
- Şentürk, A. (2013). Mustafa Necati Bey'in bir eğitim projesi: Maarif Eminliği. *Belgi Dergisi*, 1(6), 1-16.
- Şimşek, M. (2018). Savaş yıllarında Menteşe Livası'ndaki ibtidaî mekteplerinin genel durumu (1916-1917). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 88-102.
- Somel, A. S. (2001). Osmanlı imparatorluğu'nda modern kamu eğitimi, 1839-1908: İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Su, K. (1974). *Türk Eğitiminde Teftişin Yeri ve Önemi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. Resmî Gazete. (1992). Millî Eğitim Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun (Kanun No. 3797). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.5.3797.pdf> (Erişim Tarihi: 02 Şubat 2025)
- Taşdemir, A. (2016). *Denetmen ve öğretmen görüşlerine göre il eğitim denetmenlerinin rollerini gerçekleştirme düzeyleri* (Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı). Şanlıurfa.
- Taşer, S. (2010). Modernleşme Sürecinde Eğitim Yönetimi ve Denetim. *Selçuk Üniversitesi Yayınları*.
- Taymaz, A. H. (1997). *Eğitim sisteminde teftiş: Kavramlar, ilkeler, yöntemler*. TAKAV Tapu ve Kadastro Vakfı Yayını.
- Teftiş Kurulu Başkanlığı. (2025). *Denetim rehberleri*. <https://tkb.meb.gov.tr/www/denetim-rehberleri/icerik/291> (Erişim Tarihi: 02 Şubat 2025).
- Tümer Erdem, Y. (2009). Osmanlı eğitim sisteminde teftiş. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, (26), 55-92.
- Turan, G. (2016). *İlköğretim müfettişlerinin ders teftişlerinin öğretmenler tarafından değerlendirilmesi* (Tezsiz yüksek lisans, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı). Denizli.
- Uyanık, E. (2006). *Modernleşme döneminde Türk aydınının eğitime bakışı* (Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Tarih Öğretmenliği Programı). İzmir.
- Yavuz, R. (2017). Kitap Tanıtımı: Selçuk Akşin Somel: Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin, *Tarih ve Günce: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1(1), 311-316.
- Yıldırım, A. (2006). İlköğretim müfettiş yardımcılarının yetiştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 715-728.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

© Author(s) 2025. This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>